Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

UDK 811.163.6'42
Tomo Korošec
Fakulteta za družbene vede v Ljubljani

O BESEDILOSLOVNIH PRVINAH V SLOVENSKEM JEZIKOSLOVJU

Prispevek prinaša izbor jezikoslovnih del slovenskih avtorjev, ki iz sredine sedemdesetih, zlasti pa iz začetka osemdesetih let 20. stoletja do sodobnosti izpričujejo besediloslovni pristop k pojavom v besedilih slovenskega jezika. S skrčenimi izvlečki so prikazane bolj zanimive in glede na tuje besediloslovje toliko informativne obravnave, da dajejo primeren pregled čez slovensko besediloslovje.

The article surveys a selection of linguistic works by Slovenian authors which have from the mid-1970s, and especially from the beginning of the 1980s, to the present employed a text-linguistic approach to texts written in the Slovenian language. In concise excerpts it presents the more interesting works that are, compared with foreign text linguistic research, informative enough to give an apt overview of Slovenian text linguistics.

Ključne besede: besediloslovje, hipersintaksa, vezalniki (konektorji), kohezijsko-koherenčna ravnina, naslovje, različna besedilotvorna razmerja, skupni sporočanjski krog
Key words: textology, hipersyntax, connectors, cohesion-coherence level, headline block, various text-formational relations, common communication circle

Slovensko jezikoslovje ni ne doma ne na tujem sodelovalo pri začetnih razpravah o teoretičnih vprašanjih besediloslovja, o teoriji besedil, pri razpravah, ki so bile sprva na ravni programa za razvoj nove jezikoslovne panoge (tekstologije, besedilne slovnice, hipersintakse, makrostilistike ipd.). Te razprave so potekale od konca šestdesetih pa skozi vsa sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ukvarjale pa so se npr. z vprašanji o upravičenosti raziskovalnih zahtev po prestopanju mej povedi in širitvi na višjo ravnino, na besedilo,[1] nadalje o tem, kakšno je razmerje med stilistiko (v precejšnjem delu tudi retoriko) in jezikoslovno pragmatiko kot teorijo govorne dejavnosti, kakor tudi o tem, ali je besedilo po stari saussurjevski dihotomiji tvorba jezikovnega sistema (langue) ali pa kot sporočanjska (komunikacijska) enota spada k uporabi sistema, k jezikovni performanci (parole). Danes je splošno sprejeto dejstvo, da je teorija besedil izrazito interdisciplinarna,[2] predvsem v spletu slovnice in stilistike, pri čemer se besedilo pojmuje kot rezultat govorne dejavnosti in s tem kot sestavina sporočanja (teorije komuniciranja, »lingvistične« pragmatike in stilistike), močno podvržena sporočanjskim okoliščinam (t. i. kontekstu). Primerno je bila postavljena tudi zahteva po bolj prožnem dojemanju jezikovnega sistema, ker so pravila gradnje precejšnjega števila besedil hkrati slovnična pravila in kot taka vstopajo v slovnice nacionalnih jezikov.

---

[1] Pri Isenbergu (1974) se to kaže v poimenovanjih *Satzbezogene* in *Textbezogene Grammatik*.

[2] Čeprav razprava A. Breznika o besednem redu v slovenščini iz začetka 20. stoletja dejansko pomeni zametke splošne teorije členitve po aktualnosti, ki ima besedilotvorne posledice in jo štejemo k prvinam jezikovnega sistema, pa avtor – razumljivo – ostaja v okviru povedi kot najvišje skladenjske enote.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

1 Prvi članek, ki uporablja slovenski izraz *besediloslovje*[3] za prevladujočo tujko *tekstologija* (pri nas pred tem uveljavljeno v drugem pomenu), je v slovenskem jezikoslovju izšel v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja. Z relativnim zaostankom prinaša predvsem podatke o zgoraj navedenih razpravah in ugovorih glede novosti.[4] Poročevalčeva odločitev v prid besediloslovja je bila tedaj pač zmerno negotova (»praktična«):

Kakorkoli bosta v prihodnosti iskali poti tidve nasprotujoči si mnenji – prvo, ki na besedilo gleda kot na enoto, ki jo je mogoče popisati in razložiti z istimi sredstvi kot lastnosti stavkov, in drugo, ki gre od stavka k besedilu – govori se propozicijskem in komunikacijskem obravnavanju besedila, ki naj bi imela značaj alternative (Isenberg), pa bo za stopnjo, ko sta ti dve mnenji na ravni programov, ne pa izdelanih teorij, še najbolj praktično pritrditi Sgallu, po katerem mora besediloslovje nadstavčno skladnjo združiti s teorijo jezikovne komunikacije, z lingvistično pragmatiko (Korošec 1981: 175).

V tem članku je bilo – ravno glede na aktualne razprave o jezikovnosistemskih besedilotvornih prvinah – zastavljeno vprašanje o besedilnih značilnostih posameznega nacionalnega jezika:

Tu seveda ne gre toliko za to, da bi obstajalo v določenem nacionalnem jeziku tipično, njemu lastno besedilo, katerega struktura bi izhajala zgolj iz lastnosti tega jezika, ampak za to, da se ugotovi, katere prvine nacionalnega jezika so besediloslovno relevantne, z drugimi besedami, ali obstajajo besedilna pravila na ravni posameznega jezika ali pa gre v besediloslovju za splošnojezikovna pravila (175–176).

Za zgled besedilotvornega, vendar splošnojezikovnega pravila je v tem članku prikazan eden izmed Daneševih (1968) t. i. tipov temetskih postopnosti, tj. tip »razvijanja razvejenega jedra (reme)«, pri kateri je dvodelno jedro bodisi *zastrto* bodisi *razkrito*. Na gradivu slovenskega strokovnega besedila je Danešev vzorec razširjen tako, da tehnika organiziranja (npr. učbeniškega) besedila prestopa od zastrtega k razkritemu in od razkritega k dopolnjenemu jedru. To je polnitev jedra (npr. s podatki iz predmetne vsebine). Za pričujoči prikaz je manj pomembno, da se vzorec lahko širi še z drugimi izvedbami, npr. tako, da je zastro jedro lahko dopolnjeno (dopolnjeno zastro jedro) ali zamolčano (zamolčano zastro jedro), ker gre bolj za to, da bi ilustrirali začetno tipanje v svet besedilotvornega inventarja, v katerem je tudi tematsko-rematska členitev, in kot bo povedano pozneje, komaj obvladljivi interdisciplinarni splet strokovnih panog. Danes sprejemamo postavko, da je členitev po aktualnosti kot pojav iz sfere sporočanja (zmeraj *o čem* govorimo in *o tem* zmeraj *kaj* povemo) tudi jezikovnosistemska prvina, ki – vsaj v evropskih jezikih – sodeluje pri izgradnji besedil, v slovanskih gotovo odloča o besednem redu in vpliva na stavčno fonetiko (poudarjanje in intonacijo), pri neumetnostnih besedilih pa omogoča oblikovanje obrazcev za pre-

[3] Prvič sicer kot ime predmeta s to vsebino na slovenističnem oddelku Filozofske fakultete v Ljubljani l. 1977 in 1978. Kot odsevi takratnih besediloslovnih razprav v evropskem jezikoslovju so se obravnavala vprašanja o oblikovanju splošne teorije besedila, o t. i. »lingvistiki parole«, osnovna študijska literatura pa je bil med drugimi Dressler (1972). Predaval je T. Korošec.

[4] Npr. pri Sgallu, 1973.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

gledno izgradnjo krajših besedil ali besedilnih odstavkov, tako da se jih je mogoče naučiti kot navodila praktične stilistike.[5] Z neznatno mero tveganja je mogoče reči, da med jezikovnosistemskimi prvinami tematsko-rematske členitve ni prvine, ki bi bila *kot taka* besedilotvorna prvina slovenskega jezika.

K pojavom, ki spadajo na ravnino besedila in so hkrati pogojeni s pravili slovenskega jezika (so sestavina popisnih pravil slovenske slovnice), pa neizpodbitno spada obsežen – in še zdaleč ne izčpno razpoznan – inventar sonanašanjskih (koreferenčnih) sredstev, predvsem t. i. *vezalnikov* (konektorjev), ki v besedilu opravljajo navezovalno in napovedovalno (anaforično in kataforično) vlogo. Tak je navezovalni vezalnik *še kako* (pogosto v zvezi z navezovalnim členkom *pa*: *pa še kako*) kadar razveljavlja dvom iz prejšnje (v linearnem smislu leve) povedi ali potrjuje veljavnost vprašanja v prejšnji povedi. Če zveza ni v tej – navezovalni – vlogi, ampak je zgolj frazem v pomenu *zelo*, se raba *še kako* šteje za jezikovnokulturno šibkost. Enako besedilotvorno vlogo ima tudi prav tako v tem članku omenjeni oblikoslovni členek *le (-le* in *le-*); *-le*: npr. *tale, tistile, onile, tule, tamle, takole; le-*: (skoraj izključno s kazalnim zaimkom *ta*, v pisavi samo z vezajem) *le-ta*[6].

2 Raba zaimka *ta* je nasploh zanimiva. Kot določni člen (*ta nova obleka* – torej samo v slovenskem pogovornem jeziku) ne spada med kazalne zaimke, ker je defekten, s spolskim in sklonskim ničtim morfemom (je »zunajbesedilni«). Na njegovo besedilotvornost med kazalnimi zaimki v skupini besedilnih aktualizatorjev v smislu besedilne določnosti je v vzorčni besediloslovni razpravi opozorila Vidovič Muha (1996: 118 in sled.):

Znotrajbesedilni zaimek je anaforični ta /.../ v vlogi nedvoumnega besedilnega koreferenta; zunajbesedilna pomembnost (relativne) prostorke oddaljenosti od govorečega /.../ je znotraj besedila nadomeščena z nedvoumno besedilno korefernčnostjo (118).

Kot posamostaljeni kazalni zaimek pa ima *ta* izrazito sonanašanjsko vlogo samo, kadar se navezuje na antecedent, ki ni oseba. To, tudi z vidika slovenske knjižne norme zapleteno vlogo zaimka *ta* je v disertaciji Zadravec-Pešec (2000) raziskala in glede na navezovalno vlogo osebnih zaimkov *on*, *ona* itd. izdelala tudi predloge za normativno ureditev rabe. Prav tako besedilotvorno vlogo slovenskega oziralnga zaimka *ki*[7] je v tipu znanstvenih besedil opredelil Gorjanc (1998). Razpoznal je dvofunkcijskost konektorja *ki*:

/.../ uvaja lahko prilastkov odvisnik, ki omejuje referenčno polje odnosnice /.../; v tem primerju je nanjo vsebinsko vezan. V drugem primeru uvaja le formalno podredni odvisnik, z vidika besedilne izpeljave pa lahko vsebinsko nadrejenega, **torej besedilni element, ki lahko izpeljuje nadaljnji besedilni potek** (poud. T. K.)**,** npr. Krivulja je simetrična na abscisno os, ki jo seče v eni ali treh točkah (384).

[5] Vključeno je v učbenikih za gimnazije Slovenski jezik 3 in 4 (gl. dalje).

[6] Danes bi ta zgled opremili še s pravilom, da je *le-ta* besedilno smiseln edino v primeru, ko se navezuje ne neposredno pred njim stoječo nanašalnico (antecedent), kot pridevniški prilastek (levo od odnosnice) pa je izraz polpismenosti.

[7] O katerem Dippong (1999/2000: 272–273) misli, da je lahko tudi podredni veznik, kar z vidika besednovrstne pripadnosti ni docela prepričljivo (nesklonljivost veznikov!), manj sporno pa z vidika njegove konektorske, dejansko izključno navezovalniške vloge.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

3 V sredini osemdesetih let prejšnjega stoletja so besediloslovne prvine obilno zastopane v dveh srednješolskih učbenikih slovenskega jezika (Dular-Korošec 1985 in Korošec-Dular 1985[8]), čeprav v domači jezikoslovni literaturi ni bilo še nobene temeljne besediloslovne razprave, ampak je avtor (Korošec) za učno obravnavo slovenskih jezikovnih pojavov črpal iz tujih spoznanj, zlasti Agricole, Dresslerja, (takrat še v slovenščino neprevedenega) Beaugrande-Dresslerja, Daneša, Harwega, Isenberga, Langa, Sgalla, Schmidta in Werlicha.[9] V Slovenskem jeziku 3 so besediloslovne prvine zajete v poglavju Nadpovedna skladnja, kratko (kolikor je bilo v učnem načrtu predvideno s strani šolskih oblasti) pa so prikazane razlike med besedilnimi in nebesedilnimi značilnostimi[10], kot prvine nadpovedne skladnje pa so zajete ponovitve enot, napovedovanje, nevezovanje, izmed navezovalnih ponovitev so prikazane dobesedne ponovitve, sopomenke, protipomenke in nadpomenke, izvzemelna referenca z nadpomenkami, tematsko-rematska členitev pa je zastopana s (po Danešu prirejenimi poimenovanji) treh besedilnih vzorcev, tj. navezovanjem na jedro, izpeljavo izhodišča in razvijanjem jedra (v *Slovenskem jeziku 4* je dodan še četri vzorec, tj. sobesedilni preskok). V *Slovenskem jeziku 4* je samostojno poglave z naslovom *Besediloslovje* s prvim podpoglavjem *Pragmatične prvine besedila*. Tu je prikazan pomen pragmatike v razmerju do pomenoslovja in skladnje,[11] razloženi pa so tudi preprostejši zgledi razumevanje sporočil glede na različne pragmatične okoliščine in njihova besedilotvorna vloga. Drugo podpoglaje z naslovom *Povezovanje povedi v besedilu* se ukvarja z najpogostejšimi vrstami kohezijskih razmerij. Začenja se z že znanim pozaimljanjem (iz *Slovenskega jezika 2*), nadaljuje pa s prikazom razmerja nanašalnica (antecedent) – naveznik[12] – napovednik, podrobneje se obravnava navezovanje s kazalnimi zaimki in zaimenskimi prislovi, na *Slovenski jezik 2* naslonjeno relativizacijo (ki ni omenjena le kot možnost stavčne zgostitve, ampak postopek po načelu povedne dinamičnosti), iz domačega spoznanja sta tu kazalnik izhodišča in poimenovalni naveznik, v oviru t. i. odprave ponovitev (ki je v umetnostnih besedilih stilni, »lepotni« postopek, v strokovnih pa nezaželen in v pravniških napačen) pa so po Harwegovem zgledu prikazane navezovalne oblike: pozaimljenje, nadpomenka, stilna sopomenka, stilna sobesedilna nadpomenka in parafraza (psu: njemu, (tej) živali, ščenetu, mrcini, (temu) človekovemu štirinožnemu prijatelju); besedilna časovna (časovno sosledje) in vzročna razmerja (vzrok-posledica kot koherenčni prvini) so zajeta v preskromni meri glede na njihovo pomembnost pri gradnji besedila, prikazano pa je zgoščevanje (rektifikacija) in našteti najpogostejši kazalniki zgoščevanja.[13]

---

[8] Ponatiskovano štirikrat, četrič l. 1998.

[9] Seznam te literature je pri Korošec (1968: 59).

[10] Definicija besedila je tu naslednja: Besedilo je urejeno sosledje povedi, ki tvorijo vsebinsko smiselno in oblikovno zaokroženo enoto sporočanja.

[11] Ozir na to tematiko se je pojavil leto porej pri Kunst-Gnamuš (1984), iz istega delovnega okolja je izšlo še eno delo z obdelavo pragmatike. To je priročnik avtorice Zadravec-Pešec (1994). Temeljno pragmatično delo Razumeti pragmatiko je v slovenskem prevodu šele iz leta 2000 (Verschueren 2000).

[12] Pozneje preimenovan v *navezovalnik*.

[13] Naštete prvine je nenaklonjeni kritik štel za preveč zahtevne: »/.../ kar veliko izrazov, ki so v tem pač tudi dokaj težko obvladljivi ne le za učenca, ampak tudi za učitelja.« (Toporišič 1993: 14). Naštetih izrazov kritik seveda ni vključil v svojo Enciklopedijo slovenskega jezika, ki je izšla l. 1992. Utemeljitev: »Glavne

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

Podpoglavje *Členitev besedila* ostaja v okvirih tradicionalne horizontalne členitve besedila, znane iz (tudi domačih) pristopov poetik in retoričnih navodil, drugače pa je zajeta vsebina t.i. poti k besedilu (stopnja usmeritve: usmeritev k cilju, k okoliščinam in k rešitvi; stopnja načrta: izbor snovi, načina in načrtovanje kompozicije; stopnja oblikovanja: glede na način in in glede na socialne in funkcijske zvrsti). Členitev je ponazorjena z – v naših učbenikih še neobravnavanim funcijskim zgledom, tj. telefonskima pogovorom (med inženirjema, podrejenim in nadrejenim, ki se morata dogovoriti o gradbenem posegu na terenu), v katerem so izločene naslednje enote: začetek, signali za nevezavo stika in identifikacija udeležencev pogovora; informacija kot napoved teme, mnenje, povezano s ciljem, priprava za izražanje predloga: usmeritev; cilj: predlog za dogovor; pridobivanje za predlog, dodatna utemeljitev predloga; (zahteva za razlago predloga); razlaga predloga; (dodatna zahteva za razlago predloga); sprejem obveznosti v zvezi s ciljem; utrditev dogovora; zaključek: signali za konec pogovora.

Med stilističnim (poetika) in besediloslovnim pristopom k strukturi strokovnih besedil sta še razpravi iz druge polovice osemdesetih let (ki do tedaj razpoznanega v slovenskem jezikoslovju ne vključujeta), npr. navezovanje s ponovitvami v strokovnih besedilih (Pogorelec 1986), v nestrokovnih besedilih pa rekurenčne sinonimne navezave in metaforična preimenovanja (Pogorelec 1986a).

4 Približek k podrobnejši obravnavi najizrazitejšega besedilnega pojava, tj. k njegovi kohezijsko-koherenčni ravnini, je podan pri Korošec (1986: 49–59). Izraz *soveznost* v naslovu razprave je (ne docela posrečen) poskus poimenovalne združitve izrazov kohezija (*so*visnost) in koherenca (*veznost*), v tem pristopu, ko metodološko ne razlikujemo med površinsko in globinsko ravnino jezika.[14] Pozaimljanje, tj. zaimensko navezovanje, ima – tudi v drugih jezikih – znane težave, ki izhajajo iz narave zaimkov. V t. i. *soveznih parih* (tj. v preprostem razmerju nanašalnica-naveznik: *brat* ← *on*), kjer je navezovanje podprto bodisi z glagolsko semantiko bodisi ojačeno z morfemskim naveznikom (ki je sicer prvina iz strukture stavka), je besedilni smisel še zagotovljen, v *soveznih nizih* (ki imajo v globini dva vršilca ali delovalnika: *sosed* in *brat* ← *on* ; *sosed* je dal *bratu* ← *on*) pa niti propozicijski podatki ne zagotovijo jasnosti (če ni znan izhodiščni vzorec s položaji propozicijskih prvin, kakor je prikazano z zgledom življenjepisa kot žanrske enote). Motnje zaradi teh navezovalnih težav so so različnih stopenj. V učbeniškem (učenje časov) zgledu iz angleščine pomaga le sobesedilo,[15] iz katerega se ve, da je sosed gospoda Smitha prihitel na vlak zadnji hip in si ni utegnil kupiti časopisa, nemara pa menjavo propozicijskih vlog vršilca in de-

stvari v izrazju besediloslovja so pač zarisane tudi v slovenskem jezikoslovju. Čaka nas pa še veliko dela, da bo vse to primerno zaokroženo, nato enotno uveljavljeno v jezikoslovnem in drugem pisanju, ter končno tudi primerno definirano predstavljeno v zbirki izrazja, kakor je pri nas sedaj zastavljeno v Enciklopediji slovenskega jezika« (14). Pristavimo: v kateri pa so »definirano predstavljeni« izrazi *kašljanje*, *sopihanje*, *hlipanje* ipd.

[14] To je naslonitev na Hoffmannovo (1983), ki meni, da je ločevanje med kohezijo in koherenco primerno le, če pojava ločujemo medotološko. Zato sama uporabja poimenovanje sintaktično-semantična ravnina besedila (51).

[15] Mr. Smith soon noticed that his neighbour, without turning his head, was reading his paper with him. /.../ But he did not want to show that he had noticed he was reading; he was afraid of offending him.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

lovalnika v zaimenskih navezovalnikih pomaga pojasniti tudi splošno znana zadržana vljudnost angleškega gentlemana.

V slovenskem pisnem poročevalstvu so nejasni sovezni nizi pogosti, zato je tu prikazan nekoliko obsežnejši izvleček iz navedene razprave, obravnavan in dopolnjen še pri Korošec (1998: 218 in sled.; 2004: 27–29), s katerim bi se ponazorila potreba po oblikovanju serije pravil za navezovalnost (npr. za didaktični priročnik).

Analiziran je besedilni odsek in daljšega časopisnega poročila o sodni obravnavi obtoženih tihotapcev (Delo, 2. 8. 2004, 8):

Slednji [tj. obtoženi Mavrin, op. T. K.] je baje tujce vodil peš čez mejo in jih skrival v okolici Ptuja, Veršič, Zelenik in Prelog so menda od tam vozili v Ljubljano, Zidarič pa pazil na policijske patrulje in jih usmerjal.

Besedilo je asindetično zloženo iz treh povedi, povedi (a) in (c) sta dvostavčni vezalni priredji, poved (b) in (c) povezuje navezovalni členek *pa*:

(a) Slednji je baje tujce vodil peš čez mejo in jih skrival v okolici Ptuja,
(b) Veršič, Zelenik in Prelog so menda od tam vozili v Ljubljano,
(c) Zidarič pa pazil na policijske patrulje in jih usmerjal.

Če povedi (a), (b), (c) opremimo z eksponenti navezovanih kazalnikov (in izpustimo tukaj sporna in povsem nepotrebna sklicevalna členka *baje*, *menda*), dobimo:

(a) Slednji^{1} je tujce^{2} vodil^{1} peš čez mejo in jih^{2} skrival^{1} v okolici Ptuja,
(b) Veršič, Zelenik in Prelog$^{3\ (3+3+3)}$ so od tam vozili^{3} v Ljubljano,
(c) Zidarič^{4} pa pazil^{4} na policijske patrulje^{5} in jih$^{5\ (\text{ali } 3 \text{ ali } 2?)}$ usmerjal^{4}.

⇒ Dvostavčna poved (a) je priredje dveh prostih stavkov (vzorec: osebek – povedek (+povedkovnik) – predmet – prislovno določilo), vendar drugi stavek priredja – glede na vzorec še vedno prosti stavek – ni več samostojen (npr. *Slednji^{1} je tujce^{2} skrival^{1} v okolici Ptuja.), ampak z morfemskim naveznikom *skrival^{1}* na nanašalnico (tukaj: na vršilca, agens *slednji*) in pozaimljenim aktantom *jih^{2}* (*tujce*) tvori sovezni niz. To je dejansko najpogostejše stilno nezaznamovano priredje nasploh.

⇒ Poved (b) je prosti stavek z množinskim vršilcem (za našo analizo recimo: *tihotapci^{3}*) in ujemalnim povedkom *vozili^{3}*. Vendar je ta poved šibka slovnično in besedilno. Slovnično zato, ker ima povedkov glagol *voziti* (po SSKJ drugi pomen) predmetno vezljivost (tukaj: *tujce^{2}*, *jih^{2}*) in brez uresničene desne vezljivosti deluje vsaj žargonsko, besedilno pa je šibka zato, ker je asindetična vezava povedi (b) besedilno bolje vključena vsaj s ponovitvijo pozaimljenega aktanta *tujce^{2}* iz povedi (a), tj. *jih^{2}*. Zato bi se poved (b) morala glasiti **Veršič, Zelenik in Prelog^{3} so jih^{2} od tam vozili^{3} v Ljubljano*, s čimer bi bili povedi (a) in (b) besedilno, se pravi, sonanašanjsko (koreferenčno) sovezni, saj se zaimenski naveznik *jih^{2}* še vedno pravilno navezuje na pomensko in oblikovno edino mogočo nanašalnico *tujce^{2}*, ker sovezni niz ni prekinjen z nobeno novo nanašalnico.

⇒ Ravno do te prekinitve je prišlo v drugem prostem stavku priredno zložene povedi (c), v kateri se s soveznim parom *patrulje^{5}* ← *jih^{5}* pripisuje tihotapcu Zidariču vloga, ki mu v tej dejavnosti gotovo ni mogla pripadati, tj. da bi usmerjal policijske patrulje. Napaka se imenuje *navidezni sovezni par*. Pravilo soveznega niza, ki táko napako onemogoča, je:

Če linearni razvoj soveznega niza (niza z izpostavljeno nanašalnico) prekinja stavek z vršilcem/nosilcem istih slovničnih lastnosti kot nanašalnica razvijajočega se

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

soveznega niza, se mora po prekinitvi sovezni niz nadaljevati s ponovitvijo izpostavljene nanašalnice.

Aplikacija pravila na naš zgled:

Začetni sovezni niz v povedi (a) se s soveznim parom *tujce*← *jih* sicer zaključuje, lahko pa bi se – kot je bilo prikazano zgoraj – zaradi trdnejše soveznosti med (a) in (b) tudi nemoteno nadaljeval v (b), vendar bi bil s končanjem enote (b) vsekakor zaprt, saj beseda *tujci* kot nanašalnica ne nastopa več. Vsak novi nastop zaimenskega naveznika *jih* se namreč lahko vključuje v **samo ta**, obstoječi navezniški niz, pod pogojem, da v linearnem razvoju ne nastopi nobena nova nanašalnica istih slovničnih lastnosti.[16] Ta pogoj ni izpolnjen, ker sledi množinski vršilec *Veršič-Zelnik-Prelog*, ki je kot nanašalnica v povedi (c) delovalnik in se nanj navezuje zaimenski naveznik *jih,* s tem pa tvori le navidezni sovezni par *patrulje*[5] ← *jih*[5] in je napačen, ker je pred njim stavek z vršilcem istih slovničnih lastnosti (tukaj: množinski delovalnik iz povedi (b), kjer je množinski vršilec *Veršič*, *Zelenik*, *Prelog* – recimo jim *tihotapci*, ker so v besedilu itak omenjeni). S tem pa se začenja nov navezniški niz *Veršič*, *Zelenik*, *Prelog* (= tihotapci[3]), zato je razvijanje tega niza jasno le s ponovitvijo te nanašalnice: *(c) Zidarič[4] pa pazil[4] na policijske patrulje[5] in tihotapce[3] usmerjal[4].

5 Proti koncu šestdesetih let je stilistika kot jezikoslovna panoga po svetu pešala in zdelo se je, kakor da s svojim pristopom k besedilu ali njegovim enotam, slonečem na presojanju izbora glede na uresničevanje sporočanjskega namena, izgublja zagon. Pri nas se je, sicer z rahlim zaostankom, vendar intenzivno in v mnogih študijah, osredotočala na raziskave funkcijskih zvrsti, znotraj publicistične posebej na (časopisno) poročevalstvo. Hitro se je pokazalo, da ostajata opis in interpretacija zadevnih besedil zgolj z upoštevanjem inherentnih stilnih vrednosti besed in frazemov (kakor jih kot prvine sistema normira leksikografija) precej pomanjkljiva. Razpoznavanje stilnih vrednosti besed celotnega spektra zaznamovanosti od starinskih do hapaksov in novih (celo z izčrpnimi seznami neologizmov) je dajala le uvid v gotovo presenetljive – sporočanjeske namene avtorjev, ne pa o prvinah, ki izhajajo iz posebnih potreb funcijske zvrsti, konkretno, v poročevalstvu. Zato je bila obsežna raziskava s tega področja (Korošec 1976) nujno že usmerjena besediloslovno: obravnavana so besedilotvorna razmerja med naslovi in besedili, posebej – kar je tipično za časopisno poročevalstvo – razmerja med enotami »najmanjših« besedil«, tj. t. i. *naslovij*, in na ta razmerja naslonjena tipologija naslovov, prvič so razčlenjene besedilne prvine, ki iz besedila usmerjajo k nebesedilnim delom sporočila, tj. k fotografskim slikam, tipologija glede na položaj in vrsto teh prvin, začetki kratki poročevalskih besedil in tipologija začetkov (kot »tekstemov«). Besediloslovno obravnavanje teh besedil se je pozneje še obogatilo in v knjigi s to tematiko (Korošec 1998) izpolnjuje več kot polovico celotnega dela (161–328). Čeprav s to knjigo še nismo dobili celostne in

[16] Na tem mestu je aplikaciji pravila mogoče (za poduk) pristaviti naslednjo razlago: V tem besedilu je to bodisi vršilec bodisi delovalnik. Učbeniški zgled: *Oče orje njivo. Sin mu pomaga.*

Vršilec *oče* je nanašalnica, na katero se navezuje zaimenski naveznik *mu* v naslednjem stavku, v katerem je novi vršilec *sin*, *mu* je je delovalnik (aktant).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

sistematične besediloslovne obravnve poročevalskih besedil, ampak delo zajema vrsto delnih pristopov, so za razvoj slovenskega besediloslovja toliko informativni, da jih v tem sestavku – pač namenjenemu zgolj za leteči pregled – navajamo v kolikor le mogoče okrnjenih prikazih:

[1] Naslov – besedilo

Naslov vstopa (»napoveduje in se vsebinsko nanaša«) ne samo v razmerje z besedilom, ampak hkrati s tem v različna razmerja tudi z drugimi naslovi enega in istega besedila, tako da tvori specifično poročavalsko enoto: *naslovje*.

Naslovje, zlasti ena njegova vrsta, tj. naslovje vezanih enot, je pisna (in zato grafično izpostavljena) besedilna tvorba, ki je – tudi razvojno – prilagojena določenemu načinu branja časopisa, pri katerem se za poročevalsko besedilo najvažnejši podatki nahajajo na grafično izpostavljenem mestu. Naslovje ima svojo besedilnost.

Besedilna organiziranost naslovja je v naslednjem:

(a) Gre za tvorbo, ki se je izoblikovala, da bi ustrezala določenamu sporočanjskemu (komunikacijskemu) namenu v pisnem poročevalstvu.
(b) Iz tega izhaja, da se v vsaki posamezni enoti naslovja kaže sporočanjska funkcija, in dopolnjujoč se s funkcijo vsake od ostalih enot, gradi celoto funkcij, enotnost naslovja.
(c) Enote naslovja so naslovijsko avtonomne (zunanji, nejezikovni izraz te avtonomnosti je prostorskost in grafičnost, likovnost), med nadnaslovom, velikim naslovom in podnaslovom pa je hierarhija; o višjem mestu na lestvici odloča število naslovnih funkcij, ki jih lahko prevzame posamezna od enot; hierarhija je tale: veliki naslov – podnaslov – nadnaslov. Najvišjo stopnjo avtonomnosti ima veliki naslov.
(č) Mesto vsake od enot je avtomatizirano, to se pravi, utrjeno v konvenciji med tvorcem in naslovniki, izbor za nastopanje določenih stilnih sredstev pa ni poljuben, ampak podvržen pravilom ustreznosti za vsako od posameznih enot (npr. omejitev aktualizmov na veliki naslov, zahteva po stilni nezaznamovanosti nadnaslova ipd.).
(d) Med sicer avtonomnimi enotami naslovja se lahko vzpostavljajo različna besedilotvorna razmerja, vendar ne vsa brez izjeme. Tista razmerja, ki kateri od avtonomnih enot naslovja to avtonomnost omejijo ali celo odvzamejo, so neprimerna, čeprav ustvarijo razvidno in trdno (novo) enoto iz dveh enot. Če katera od enot naslovja krni avtonomnost t. i. velikega naslova, je šibko celotno naslovje.
(e) Če je vsaj ena od enot naslovja v kakem od besedilnih razmerij z drugo enoto, govorimo o naslovju vezanih enot, če takega razmerja ni, gre za naslovje prostih enot.

Naslovje vezanih enot ima glede na sedem kriterijev besedilnosti[17] (Beaugrande – Dressler – Derganc – Miklič: 1992) veljavo besedila.[18]

[17] Ti kriteriji so : kohezija, koherenca, namernost, sprejemljivost, informativnost, situacijskost, medbesedilnost.

[18] Tipologija naslovij iz teh kriterijev je obsežna. Da ta prikaz ne bi bil preveč obremenjen z zgledi posamičnosti (zainteresirani bralec jih dobi v knjigi), naj bo tu naveden le osnovni zgled kohezijske povezave enot s ponovitvijo leksemov:

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

V naslovju je perifraza redkejša, a izraziteje naslovjetvorna. Najprej mora nastopiti ime ali poimenovanje, v sledeči – ne nujno stični – enoti naslovja pa je naveznik perifraza, ki se na to ime ali poimenovanje kot na antecedent (nanašalnico) navezuje.

Naveznost je ustvarjena tudi tako, da ena prvina na drugo preprosto kaže in s tem tvori naslovje. Prislovni *takó* ni gladko zamenljiv z zaimenskim *to*, ker prislov po svoji naravi bolj kaže na način. Načelno bi se ta razlika morala vzdrževati, vendar zamenjava ne more povzročati večjih motenj.

Če se kazalni *to* navezuje na celoto velikega naslova (na trditev, izjavo, citat), je vez med naslovom in podnaslovom jasna. Če tega ni, bi se zaimek *to* koreferenčno lahko nanašal na določeno prvino v naslovu, praviloma na samostalnik ž. ali s. spola v tožilniku (pogodbo ← to; zasedanje ← to), in če takega samostalnika v naslovu ni, je naslovje šibko, negotovost pri sprejemanju lahko traja do točke v (krajšem) besedilu ali sinopsisu. Z vidika tipologije samih podnaslovov pa je to nezadostno, saj je treba edino pri podnaslovu upoštevati *podnaslovno rubriko*, prostorsko, tj. pod velikim naslovom predvideno »okno«, ki se zasede bodisi z eno samo enoto (neglagolskim ali glagolskim stavkom) ali več takimi enotami: dvema, tremi in celo štirimi (za več kot štiri enote v praksi poročevalstva ni tipološko relevantnih zgledov). Podnaslovna rubrika je na prvi ravnini členitve podvržena vprašanju, ali je izpolnjena z eno podnaslovno enoto ali ne. Če je, gre za *enojni podnaslov*, če ni, imamo *podnaslovni sklop*. Nadaljnja delitev je pri enojnem podnaslovu že znana. To je merilo razmerja v naslovju. Če podnaslov vzpostavlja katero od besedilnih razmerij s katero od drugih enot naslovja, je podnaslov *navezovalen*, če ne, je *prost*. To merilo velja seveda tudi v podnaslovnem sklopu, v katerem je eden od podnaslovov tudi *navezovalen*, da se oblikuje *podnaslovni sklop izpeljanega podnaslova*. Npr.:

N: Nezadržno širjenje puščav

P: *V Nairobiju se je končala mednarodna konferenca organizacije za okolje OZN – Srhljivi podatki o vsakoletnem krčenju obdelovalne zemlje na svetu*

Vidi se, da napovedni podnaslov (v tem zgledu) prinaša podatek o dogodku, o koncu konference (drugače pa sploh srečanja, strnjenega dogajanja), drugi podnaslov pa se nanj navezuje kot njegova *izpeljava* (sklep, ugotovitev, izid).

Vsebinsko razmerje med podnaslovoma je mogoče izraziti takole:

na konferenci ⇒ se je pokazalo → / so prišli na dan → srhljivi podatki o /.../ krčenju obdelovalne zemlje.

[2] Zastrti časopisni naslovi

Podrobneje se razmerju med naslovom in besedilom, tipično besediloslovno zadevo (tu žal omejeno le na gradivo iz dnevnika Delo), posveča poglavje o *zastrtih naslovih*. To so v bistvu neuspeli naslovi, nastali zaradi napačne uporabe jezikovnih

---

N/aslov/: Le ena Kitajska

P/odnaslov/: *ZDA priznale, da »obstoji samo ena Kitajska in da je Formoza njen sestavni del« – Kissinger je odšel v Tokio.*

S/inopsis/:Tokio, 14. nov. (Reuter, Tanjug). Združene države Amerike so v skupnem ameriško-kitajskem sporočilu o končanem štiridnevnem obisku ameriškega zunanjega ministra Henryja Kissingerja v Pekingu priznale, da »obstoji *samo ena Kitajska* in da je Formoza njen sestavni del«.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

sredstev (izbora iz danih sredstev), tj. zaradi odklona, ki nastane zaradi kršitve vsebinske povezanosti med naslovom in sporočilom. Zastrti časopisni naslovi so dveh vrst: *prazni naslovi* in *hiperbolični naslovi* (slednji predvsem z značilnostmi senzacionalizma). Prikazano je seveda obilno gradivo.

[3] Skupni sporočanjski krog v poročevalstvu

Za uistosmerjenost treh sporočanjskih spremenljivk v sporočanjsko okoliščino je uvedeno poimenovanje *skupni sporočanjski krog* (SSK), katerega namen je sporočanjsko dejavnost zajeti celostno ter se hkrati izogniti delnim in večinoma nezadostnim oznakam, s katerimi se dela v območju jezika poročevalstva, kakor tudi sporočanja (znanje jezika,

SSK se ne prekriva z javnostjo (oz. javnostmi), v določenih sporočanjskih okoliščinah pa samo delno *z naslovniki in občinstvom* ter slovničnimi oznakami *udeleženci, govoreči, ogovorjeni,* vendar jih lahko zajema. Kot se bo videlo, spada v dojemanje SSK tudi pojmovanje prostora v zemljepisnem smislu, pa tudi narodnosti in državnosti, vendar je SSK iz območja delovanja in razumevanja jezika poročevalstva, kot se uresničuje v specifičnem sporočanjskem stilu publicistične funkcijske zvrsti, iz česar izhajajo stilni učinki, sporočanjske motnje, pa tudi zlorabe. SSK se torej pojmuje kot izkustvena predstava, ki v poročevalskem poteku iz uistosmerjenosti vseh treh spremenljivk (sporočevalca, sporočila, sprejemalca) vzpostavlja tukajšnjost in zdajšnjost sporočanjskega stika. Besedilno in za dojemanje SSK imajo pomembno vlogo osebni zaimki in glagolske oblike: prvo- in drugoosebne množinske oblike (slednje precej redkeje) imajo izvenbesedilno vlogo in se, za razliko od tretjeosebnih, ki v besedilu tvorijo navezne pare in nize, tj. razmerja nanašalnica ← naveznik(i), nanašajo (bolje: kažejo) na prvine izvenbesedilne predmetnosti; ker je predmet govora nepoimenovan, je lahko različen tudi znotraj istega besedila in čeprav nanj kažejo iste oblike kazalnikov. Zato se nanašanjska istovetnost vzpostavlja prek kazalnikov SSK.

[4] Čas in časje (o časovniku *danes*)

Čas tvorjenja, tj. prevladujoči interni čas besedila, ima prav tako kot čas sprejema lastno nanašanjsko točko v datumskem času. Ta je običajno naveden v t. i. časo-prostorskem vhodu v besedilo, ki besedilo spravlja v razmerje z objektivnim časom in tako določa smisel vsem prislovom in pridevnikom, kakor tudi vse ostale časovne relacije. To sicer na videz otežuje razpoznavanje dejanskega časa, izraženega s časjem (tempus) v pisnem poročevalskem besedilu, saj je besedilni »danes« na točki sprejema objektivno »včeraj«. Vendar te časovne pretvorbe opravi naslovnik (bralec) na podlagi razumevanja narave pisnega prenosnika, tako da so sestavina znanja, sposobnosti sprejemanja poročevalskih besedil. Zato naslovnik ne pričakuje, da bo pretvorbo opravil poročevalec in v interni čas besedila vnesel časje, ki se bo ujemalo s časom sprejema. To bi bilo v nasprotju s konvencijo, pri nas utrjeno v izročilu, kot so druge jezikovne, npr. pravopisne prvine. Prevladujoči čas v poročevalskem besedilu je torej čas, ki ga izražajo pomeni časovnih prislovov s svojim nanašanjem na (realni) koledarski čas javnega štetja. Prevladujoči čas besedila se prenese v točko sprejema nespremenjen, v tej točki pa se sreča s prevladujočim doživljanjem aktualnega časa. Iz tega srečanja izhaja potreba pretvorb.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

Nastopanje časovnika *danes* izkazuje v pisnem poročevalstvu (pisnem je tukaj treba poudariti, ker je v radijskem zmeraj dominantni čas sprejema) dve glavni pretvorbeni razmerji:

(a) *Danes* se v poročevalskem besedilu nanaša na dominantni čas tvorjenja besedila, ta čas pa se prekriva s časom dogodka/dogajanja. V radijskem poročavalstvu, ki ga odlikuje sprotnost poročanja v aktualni sedanjosti, je to razmerje običajo in pogosto, v pisnem pa se kot prekrivanje doživlja v večernih izdajah časopisa. Prevladujoči časovnik je sedanjik.

(b) *Danes* je izpostavljen v naslovu in se ujema s časom sprejema besedila, vendar pa se prekriva s časom dogodka, ki je bil prej (navadno en dan prej, torej »včeraj«), ko je bil dominantni čas tvorjenja besedila drugačen – napovedan za ta aktualni »danes«. To sovpadanje se učinkovito nanaša na poročano resničnost, ko je kak dogodek z *izrekanjem določen*, da bo nastopil »danes«, to pa se primerno uporabi v velikem naslovu.

[5] Časje in konstrukcija poročevalskega besedila

Vestično težišče je del besedila, ki je poročevalska reakcija na *dogodek* – in tu se vidi bistvena razlika nasproti umetnostnim besedilom – torej na prvino resničnosti, ni pa to težišče stvar avtorjeve fabulativne volje. V vestičnem težišču so signali pravladujočega internega besedilnega časa, tj. časa tvorjenja besedila (tukaj tudi časa dogodka), iz česar vidimo, da se prislov *danes* nanaša na časovni odsek, izražen v časo-prostorskem vhodu.

Med vestičnim težiščem in drugim, praviloma daljšim delom vestiškega besedila, tj. *vsebinskim zaledjem vesti*, se tako pojavi izrazita zareza. Imenuje se *besedilni zasuk*, ki je dejansko *časovni* zasuk, znak časovne premene. Besedilo, ki sledi temu znaku, je glede vsebine *vzročno pojasnjevanje, utemeljitev, razlaga* vsebine vestičnega težišča, časovno pa se nanaša na dodogke ali dogajanje pred nastopom dogodka v vestičnem težišču (tako da dejansko šele po tem zasuku in s podatki iz vsebinskega zaledja vidimo, da je vestično težišče besedilno anteponirana enota). Na mestu besedilnega zasuka stojijo kazalniki zasuka. To so avtomatizmi tipa *kot smo že poročali*, različni navezniki, ki so ponovitve besed iz vestičnega težišča (npr. *nesreča*) in tako tvorijo besedilno soveznost.

V nadaljevani vesti, ki zajema obsežnejši časovni izsek, je tisti del besedila, ki je zajet v vsebinskem zaledju vesti, dejansko že ubeseden v besedilu kake druge ali kakih drugih vesti. Zato se nanj/nanje lahko sklicuje kazalnik besedilnega zasuka *kot smo že poročali*.

[6] Besedilni nastop

Začetek kot prvina bivanjskega je časo-prostorska kategorija, in če bi ga kot nastop tvarinske veličine omejili na sporočanje z znaki (ne samo jezikovnimi), bi bil začetek pri vidnem sporočanju v točki nastopa česa predmetnega v prostoru, pri jezikovnem pisnem pa predmetnega v tistem, kar se kot prostor predstavlja. Za razliko od tega, kar predstavlja slikarski prostor in prvina v prostoru, je nastop vidnega jezikovnega znaka (vsaj v zahodnem kulturno-civilizacijskem svetu) omejen na določeno točko vidnega polja, namenjenega za pisno-vidno sporočanje, tj. »zgornji«, »levi« del prostora, točka za »praznim« prostorom ipd., kar so nekdaj radi poudarjali z okrašeno začetnico. Pri

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

slušnem sporočanju je začetek vezan na nastop slišanega zvočnega valovanja, pogosto, a ne izključno po prenehanju odsotnosti zvočnega valovanja, po koncu »tišine«.

Začetek je prva besedilna (eno-, dvo-, večstavčna) poved; je »tekstem«, tj. najmanjši, na začetku besedila stoječi del besedila, ki je tudi sam lahko besedilo. Imenujemo ga besedilni nastop. Po tem se vidi, da med besedilnim nastopom in uvodom besedila ni istovetnosti, ima pa seveda vsak uvod svoj besedilni nastop. Ker je v vodoravni členitvi besedila uvod praviloma daljši besedilni odsek, si težko zamišljamo besedilo, v katerem bi bila uvod in besedilni nastop eno in isto.

Vrste nastopov (razpoznane so v kratkih besedilih uvodnikov pod rubričnim naslovom Tema dneva) so naslednje: *vestiški, ugotovitveni* in *tezni*, ter *vprašalni*, *citatni* in *figurativni*.

Vestiški nastop:

Vestiški nastop je časo-prostorska umestitev besedila na dva načina. Usmeritev k dogodku je dosežena z izrabo osnovnega vzorca vesti. Imamo vestiški začetek nevestiškega besedila. Teme dneva se praviloma nanašajo na aktualnasti v stvarnosti, na najbližje točke okrog svoje vsakokratne točke »zdaj«, ne pa nujno tudi vsi *začetki* besedil (če se v vestiškem nastopu pojavi jezikovni znak »zdaj«, prislov zdaj, se zmeraj – ohlapno – nanaša na te točke v stvarnosti in nikoli na interni čas v besedilu). Vestiški nastop izmed vseh tukaj obravnavanih začetkov besedilo najbolj neposredno približa dogodku in s tem daje naslovniku padatek, o čem bo govor v vsebini.

Ugotovitveni nastop:

To je najpogostejši tip začetka v Temah dneva. Na skladenjski ravni je tudi najbolj raznovrsten, tako da je tu podtip, ki pomeni povezavo s prvim, vendar je začetek *ugotovitev, ocena* o pojavu ali problematiki iz aktualne stvarnosti, ki je za naslovnika hkrati tudi podatek, o čem bo govor v besedilu.

Tezni nastop:

Izraz *teza* tukaj ni uporabljen v povsem običajnem pomenu. Ne gre – vsaj zmeraj ne – za prave teze, tj. pozitivne ali negativne trditve, ki se dokazujejo oziroma zavračajo z znanstvenim postopkom. Izjavni stavki v teh začetkih so tezam podobni, podobni pa so tudi logičnim sodbam, ki so resnične ali neresnične. Ločevanje od ostalih nastopov pa tukaj ni težko.

Citatni nastop:

Razločevalna lastnost nasproti drugim tipom je samo ta, da avtor začenja *svoje* besedilo s tujim besedilom in podatkom, da ni *avtor* navedenega besedila, da gre torej za navedek.

Vprašalni nastop:

Vprašanje v vprašalnem stavku je pogosto sredstvo v govorništvu in poučevanju, kjer se računa z nastankom določene napetosti zaradi zbujene radovednosti pri (neposredno navzočih) naslovnikih. V poročevalstvu se za to uporablja že sámo ločilo vprašaj, ko v časopisnih naslovih stoji za nevprašalnimi stavki, zlasti za samostalniškimi.

Figurativni nastop:

To je najzahtevnejši tip začetka pri obravnavanih besedilih, vendar ne nujno tudi najbolj učinknvit. Pri odločitvi za ta tip nastopa je pomembna dobra presoja o tem, katero snov obravnava tema dneva ter katera od figur bo izbrana. Potreben je tudi

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

trden načrt o kompoziciji in postopku, da se besedilo ne sprevrže v gostobesednost, zapravljanje prostora ali ne izgubi odločilne značilnosti poročevalskega žanra. Možne so pravzaprav vse figure, najpogostejša pa je metafora. Vidi se, da je ta tip zadeva stilistike, ne besediloslovja v ožjem pomenu.

[7] Besedilnost vprašanja v intervjujskem nagovoru

Tukaj uvajamo izraz *nagovor* (ki s svojim pomenom zajema empatičnost, obrnjenost »k drugemu«). Dvogovorna sekvenca je tako osnovna enota dvogovora in ena od osnovnih shem jezikovne dejavnosti. Dvogovorno sekvenco je treba šteti tudi za osnovno enoto časopisnega in (skupaj z vsemi spremljajočimi pragmatičnimi in izvenjezikovnimi sredstvi) tudi radijskega oziroma televizijskega intervjuja.

Za proučevanje dvogovora je treba izhajati iz obstoja dveh oseb, med katerima posreduje sporočilo, praviloma jezikovno. Od ene osebe (govorca) izhaja jezikovni znak in gre k drugi osebi (naslovniku, ogovorjenemu, poslušalcu.) Tako je tudi pri samogovoru, ki je govor s samim seboj, le da je psihofizični posameznik nosilec obeh osebkov, nujnih za potekanje jezikovne dejavnosti (notranji dvogovor kot izmenjava govora med notranjim »jaz« in notranjim »ti«).

Tu nas zanimajo besediloslovna vprašanja dvogovora, tj. pogovora med (navadno) dvema osebama, in sicer med dvema obstoječima osebama, tj. med dvema psihofizičnima posameznikoma, ne pa zapletene poti samogovora (pogovora s samim seboj).

V dvogovornem položaju nastaja dvogovorno besedilo, katerega tvorca sta osebi A in B. Oseba A uresniči svoj sporočanjski namen tako, da se z jezikovnim sporočilom obrne k osebi B; to jezikovno sporočilo je za osebo B *spodbuda za* reagiranje, za odgovor. Ko je izrečena A-jeva spodbuda (nagovorna replika N) in B-jev odgovor nanjo (odgovorna replika O), je besedilno zaključena ena dvogovorna sekvenca, ki ima komplementarno nagovorno in odgovorno repliko.

V vsakem nagovoru in odgovoru se torej kažeta dve besedilotvorni vrsti, napovednost in navezovalnost: *sporočanjska* (komunikacijska) ali *šibka* in *znakovna* ali *krepka* (lahko bi se reklo implicitna in izrecna (eksplicitna). Dvogovorno besedilo ima visoko stopnjo soveznosti (koherentno-kohezijske moči), ko se obe vrsti besedilotvornih sredstev dopolnjujeta.

Ena nagovorna sekvenca je npr., če je B-jev odgovor po obliki vprašalna poved, s katero zahteva ponovitev ali pojasnitev A-jeve vprašalne povedi. Jezikovno pride v takem primeru do *smernostne nevtralizacije,* dvogovorna sekvenca je *nevtralizirana*. Od nadaljevanja dvogovora je namreč odvisno, ali se bo razvijal kot *enosmerni* ali *obojesmerni*, namreč, A lahko vprašalno poved ponovi ali domnevno nejasnost te povedi izboljša in s tem začne novo čisto sekvenco. Lahko pa se (zavestno ali ne-zavedno) odloči prepustiti vlogo spodbujevalca enosmernega dvogovora B-ju s tem, da na B-jevo vprašačno poved odgovori. Nevtralizirana nagovorno-odgovorna replika se spremeni v *prekretnično*, nastopi obojesmerni dvogovor.

Vrste in podvrste nagovorov so naslednje:

1) *vprašalni nagovor* (podvrsta: *vprašalni nagovor vztrajanja*) 2) *vprašalno-pripovedni nagovor*, 3) *nagovorna trditev*, 4) *dvodelni nagovor* (dvodelni nagovor sestoji iz *pristopa* in iz njega izhajajoče *nagovorne izpeljave*, ki je najpogosteje vprašalna ali velelna poved. Pristop je priprava, širša utemeljitev ali naznačitev smeri, v katero naj

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

gre odgovor. Podvrsta nagovornega pristopa je *predstavitveni nagovorni pristop*), 5) *enodelni nagovor*, 6) *velelni nagovor*, 7) *nagovorni poseg* (skrajna vrsta tega posega je *neuspešni nagovorni poseg*. Tu vpraševalec želi doseči prekinitev, da bi izrazil nasprotovanje vsebini odgovora, vendar to odgovarjalec presliši), 8) *nagovorni privzem* (podvrsta nagovornega privzema je *vprašalni nagovorni privzem*), 9. *nagovorna ponovitev* (podvrsta: *popravljeno nagovorno ponovitev*), 10. *nagovorni izpust*.

[8] Medstava

Kar se tukaj obravnava kot medstava – ki je izrazit način gradnje poročavalskega besedila – je širše od tradicionalnega vrinjenega stavka (parenteze). Ta se v naši pravopisni tradiciji označuje s pomišljajema (parni pomišljaj), redkeje in manj primerno tudi z vejicama ali oklepajema. V poročevalstvu je pojav bistveno širši. Zastopan je pogled, po katerem se vsi izrazi med pomišljajema obravnavajo kot skupna problematika *gradnje besedila* (povedi, výpověd, Äusserung), pri čemer bi bila razmeroma jasna problematika vrinjenega stavka le ena od enot tega tega sklopa. Po tem pogledu na problematiko so izrazi med pomišljajema v najširšem smislu *medstave*, te pa so ali *izpostave* ali *pristave*, tradicionalni vrinjeni stavek pa vrsta pristave.

Prave pristave so produkt posebnih ubesedovalnih okoliščin časopisnega sporočanja in jih štejemo za tipičnost poročevalskega stila. Nastajajo takrat, ko avtor za določeno pomensko vsebino:

⇒ izbere propozicijsko jedro,
⇒ določi stopnje propozicije,
⇒ nastavi skladenjski vzorec in na osnovi tega
⇒ začne vsebino že ubesedovati.

Na določenem mestu pa mu besede (asociativno ali kako drugače) prikličejo nov, po njegovem važen podatek, ki prejšnje besedilo sicer dopolnjuje, vendar ga skladenjsko ni (več) mogoče vključiti v obstoječi, začeti stavčni vzorec; treba bi ga bilo porušiti, zastaviti nov vzorec in začeti znova.[19] Uporabi torej skladenjsko neobvezni signal (tipični skladenjsko obvezni signal je v slovenskem pravopisu vejica!), vmesnik, izpelje misel (ki je seveda tudi z druge ravnine), jo na koncu zaznamuje z enakim signalom in nadaljuje prekinjeni, zato pa neporušeni skladenjski vzorec. Ta postopek postane vzorec, primeren tudi, ko ne gre za opisano poročevalsko okoliščino.

[9] Razmerja med enotami besedila in slike

Ne glede na nesporno dejstvo, da se prvine, ki delajo besedilo, da je to, kar je, nahajajo v eni od povedi in tudi prestopajo njihove meje (»čez piko«), pa jih odkrijemo in razumemo njihovo delovanje le s širšega vidika, z vidika besedila.

Vloga posebnih besednih sredstev med sliko in jezikovnim sporočilom:

To vlogo opravljajo posebne besedne enote, katerih skupna značilnost je, da besedno sporočilo bolj ali manj trdno vežejo na slikovno sporočilo. V širšem smislu bi jih lahko zajeli v seznam pragmatičnih sredstev, ki urejajo razmerja med deli besedila v smislu preglednosti, avtorskih posegov v vsebino, njeno vrednotenje itd.

[19] Zanimivo je opozoriti na prepričanje D. Viehrvegerja (in drugih), da si govoreči ne more vnaprej predstavljati celotne strukture besedila in da njegove programe razvija postopno.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

Te, za sporočila pod slikami (v tiskanem poročevalstvu so to tiskane fotografije) značilne posebne besedne enote so prislovi, različne predložne (navadno predložno-prislovne) zveze, pa tudi pridevniške besede (kazalni zaimki). V poročevalstvu nastopajo samo v tem okolju, sicer pa so podobne t. i. didaskalijam v dramskih besedilih. To so *proste*, *spremne* in *kazalne vezalke*.

Proste vezalke:

To so besede: (levo), (desno), (na sliki), (na sliki zgoraj), (od leve proti desni), (spodaj). V besedno sporočilo so brez skladenjske povezanosti – prosto – vložene *za* podatki, *ob* podatkih, na tem položaju jih vežejo na slikovni del sporočila.

Tovrstne proste vezalke so zmeraj tudi grafično zaznamovane, napisane so med oklepajema.

Spremna vezalka:

Najpogostejša spremna vezalka je *Na sliki* (v novejšem času v našem tisku: Na fotografiji). Njena vloga je podobna vlogi spremnih besed (spremnega besedila) pri navajanju premega govora. Ima ustaljeno mesto.

Kazalne vezalke:

To so kazalni zaimki z glagoli *biti* kot vezmi (ali glagoli *biti* kot pomožniki): *to je ...; tak je; takšen je bil videti ...; táko je bilo ...* Kazalne vezalke stojijo na začetku tistih spremnih ubeseditev, ki se nanašajo predvsem na stanje, ne pa na dogodek, prikazan v slikovnem sporočilu.

Vezalke nastopajo v daljših poročevalskih enotah kot spremna besedila k fotografijam. Povezujejo besedilo in fotografsko sliko v tehničnem, ne v vsebinskem smislu, besedilo delajo odvisno od slike tako, da usmerjajo pozornost k določenim prvinam slike (ki je brez spremnega besedila informativna predvsem v ilustrativnem smislu, drugače pa ima dokumantarično vrednost). Tvorec besedila torej meni, da bodo ilustrativne prvine na forografski sliki podpirale besedni del sporočila v smislu razpoznavanja prvin v besedilu omenjene resničnosti.

Razpoznanih je sedem osnovnih tipov in štirje podtipi teh razmerij med besedilom in sliko.

6 Najbrž ni pretirana trditev, da je imel na slovensko besediloslovje precejšen in spodbuden vpliv izid prevoda knjige Beaugranda-Dresslerja (1981), pri katerem sta prevajalki z avtorjema sodelovali tako, da sta na nekaterih mestih vstavljali zglede iz slovenskega gradiva (Beaugrande-Dressler-Derganc-Miklič 1992). To delo je v marsičem zapolnilo vrzel spričo pomanjkanja domačih teoretičnih razprav. Prinaša obilico izbranih besediloslovnih virov in koristne skrajšane prikaze različnih pristopov k tej tematiki.

V devetdesetih letih so se besediloslovnih raziskava lotili zlasti mlajši jezikoslovci. Iz njihovih doktorskih del: Hudej (1998), Kalin Golob (1998) in Zadravec-Pešec (2000), kakor tudi magistrskih: Gorjanc (1998a), Krajnc (2004a), so nastale številne besediloslovne objave: Kalin Golob (1998), Gorjanc (1999b), Kalin Golob (2000), Kalin Golob (2002), Hudej (2002), Hudej (1994), Krajnc (2004b), Krajnc (2004c), Krajnc (2005a). Za vse je značilno, da besediloslovni pristop h gradivu poudarjajo že v naslovih.[20] Iz razprav so tudi dragocene knjižne izdaje, npr. Kalin Golob (2003), ki

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

vsebuje besediloslovni pristop k poročevalskim besedilom na primerjalnem zgodovinskem gradivu nemških in slovenskih besedil, in Krajnc (2005b), ki je prva celovita domača besediloslovna študija o govorjenih besedilih.

Besediloslovni pristop se kaže tudi v delih, ki v osnovi niso besediloslovna. Tako npr. temeljita monografija o leksikalni sinonimiji (Zorman 2000) obravnava sobesedilne sinonime in njihovo besedilotvorno vlogo (142–169).

7 Seveda so razmerja med dvema semiološkima kategorijama, med jezikom in sliko, poleg teh, kohezijskih, tudi tista, ki spadajo v okvir koherence.Ta so precej bolj zapletena. Obvestilnost jezikovnih in slikovnih sestavin se v mnogočem zanaša na naslovnikov svet izkušenj, še več, vključuje ga v sporočanjski proces ne samo kot prejemnika ali naslovnika, ampak kot so-tvorca. To je sfera ustvarjalnega prepleta teh dveh semioloških kategorij in je najizrazitejša v oglaševanju. Tu se v preplet jezikovnih in nejezikovnih (slikovnih) sredstev vključijo še – v radijskem oglaševanju – edina možna nejezikovna sredstva, zvoki, šumi, nebesedni glasovi ipd.

To je eminentno področje besediloslovja. V tem prikazu naj služi za ponazoritev le nekaj zgledov iz knjižne izdaje (Korošec 2005). Zajeti so v več podpoglavjih s skupnim naslovom *oglasna pribesedilnost*:

Oglasno sporočilo sestoji iz jezikovnih in nejezikovnih (neverbalnih) sestavin.[21] Celoto jezikovnih prvin imenujemo besedilo, vse ostalo pa so objezikovne in pribesedilne prvine.[22] Oglasna pribesedilnost je skupek vseh nejezikovnih prvin oglasnega sporočila, ki imajo – kakor jezikovna – znakovno vrednost, kot take pa se podrejajo zakonitostim vsakokratnega prenosnika (kanala), vidnega ali slušnega. To so slike, podobe, seveda tudi podobe iz gibljivih slik, risbe, barve, liki, tudi velikost vidnega polja z oglasnim besedilom, grafika (značilnosti črk, npr. tiskane : pisane), glasba, glasovi, šumi ipd., tako da bi v grobem lahko govorili o pribesedilnosti tiskanih, radij-

[20] Nenavadna izjema je v tem pogledu Pogorelec (1997), ki pri obširni razčlembi Cankarjeve proze – z naslovom besediloslovni vidiki – ostaja v okvirih literarne teorije, tradicionalne stilistike in poetike.

[21] Neverbalne sestavine so tudi t. i. parajezikovna, bolje: objezikovna sredstva, ki (lahko) spremljajo jezikovna sredstva pri enem ali obeh fizično navzočih udeležencih pogovora. To so zlasti mimika, gestika, tudi proksemika (fizična razdalja med govorcema, med govorcem in poslušalcem/-ci). Mimika, npr. nasmeh, dvignjene obrvi ipd. so zelo pomebna sporočanjska spremljava, po nekaterih raziskavah celo bolj kot jezikovna odločajo o sprejemu pomena sporočenega. So torej izrazito znakovne prvine, saj ne samo spremljajo, ampak odločajo o pomenu same na sebi, brez jezikovnih, npr. dvignjena obrv za izražanje dvoumnosti ali ironije.

[22] Pribesedilna prvina oglasa, njegova pribesedilnost, je semiološka, znakovna kategorija, zato je ni dobro zamenjevati s t.i. *kotekstom*. Ta izraz se v nekaterih tujih besediloslovnih spisih uporablja ob izrazu *kontekst*. V slovenskem izrazju je to *sobesedilo*, kar je ustaljen izraz za prvine notranjega ustroja v besedilu, njegove kohezijske, koherenčne in druge pojave. Bilo bi primerno, ko bi se za izraz *kotekst* v slovenskem besediloslovju uveljavilo poimenovanje *sporočanjska okoliščina*. To naj bi zajemalo neznakovne, izvenbesedilne prvine, ki se – tako ali drugače – v besedilu seveda odražajo, npr. inferiorno oz. superiorno razmerje med govorcema v dvogovoru, vnaprej pripravljeno oz. nepripravljeno tvorjenje sporočila, časovna stiska, javno : zasebno sporočanje itd. Za tuje izraze *tekst – kontekst – kotekst* se tudi v tej knjigi uveljavlja izrazje *besedilo – sobesedilo* in *sporočanjska okoliščina*. Pri Cooku (1992:1) je drugače: ko-tekst je »*besedilo, ki je pred analiziranim besedilom ali mu sledi, udeleženci pa ga štejejo k diskurzu*«, kar bi bilo v našem besediloslovju *sobesedilo* (kontekst), Cookov inter-tekst pa je pri nas *medbesedilnost*.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

skih in televizijskih oglasov.[23] Zlahka se da spoznati, da ima radijska pribesedilnost najmanjše, televizijska pa največje – z digitalizirano tvorbo slike dejansko neomejene – možnosti.

Merilo sovisnosti med besedilom oglasa in njegovo pribesedilnostjo prinaša dve vrsti pribesedilnosti:

1) Povsem neodvisna pribesedilnost, ki je zgolj olepšava, lepotna spremljava oglasa, uspešno pa opravlja vlogo usmerjanja vidne pozornosti[24] na besedilni del sporočila. V radijskem oglaševanju je to zlasti glasba, v televizijskem pa lestvica slik in podob, pogosto brez reference k zunanji predmetnosti. Te z likovnimi sredstvi (barvo, kompozicijo) referirajo same nase, podobno kakor pri tako imenovanem abstraktnem slikarstvu (ki je v tem pogledu dejansko »konkretno«). Ta likovna pribesedilnost ima izven same likovnosti skrajnje omejeno znakovno vrednost. To ni več področje jezikovne stilistike.
2) Vidno-slušne prvine, ki so nujna sestavina oglasnega sporočila s tem, da bodisi dajejo besedilu oglasa (ali eni od prvin v njem) referenčno oporo, ali obratno, da slikovni del pribesedilnosti omogoča smiselnost verbalnega dela sporočila. Ti dve možnosti se uresničujeta v pestri tipologiji medsebojnih odvisnosti. Na eni strani je jezikovna prvina (npr. kazalni zaimek s funkcijo ostenzije, tj. kazanja na en, v dani okoliščini obstoječi denotat), ki kaže na eno prvino pribesedelnosti tako, da zgolj besedilo brez vsakršne pribesedilnosti ne bi bilo smiselno, na drugi strani pa (gibljive) slike – tu prednjačijo televizijski oglasni spoti – prikazujejo »zgodbo«, vendar dobijo podobe smisel, da so oglas, šele skupaj z verbalnim delom oglasa.

Tudi slogani kot (relativno) samostojne enote oglasnih sporočil, vsebujejo besedilotvorne prvine. Eno izmed meril za tipološko razvrstitev sloganov je tudi njihova oglasotvorna povezanost, spetost z besedilom oglasa. To merilo je v bistvu besedilotvorne narave, kar pomeni, da v sloganu bodisi nastopa bodisi ne nastopa prvina, ki jo štejemo k navezovalnim (anaforičnim) besedilnim prvinam. *Sovisni* slogani takšno prvino vsebujejo, *prosti* pa ne.

Sovisni slogani so v tem pogledu seveda oglasotvorno učinkovitejši.[25] Ker je slogan izključno jezikovna tvorba, so tudi navezovalne prvine v njem lahko le jezikovne. Navezovalnost pa je izpeljana k jezikovnim, tj. besedilnim, še pogosteje pa k pribesedilnim navezovalnikom.

V končnem stavku televizijskega spota je npr. slogan *In tako sem začel uporabljati papirne robce paloma*, katerega sobesedilni smisel je naslonjen na zgodbo in izpeljan iz nje kot zaključni stavek, kot konec pripovedi o dogodku, ta pa napeljuje na uporabo robcev *paloma*. Navezovalnost je očitna: ta stavek s kazalno prvino *in tako* ne more nastopati kot samostojna poved, brez zgodbe in na začetku.

---

[23] Naštete prvine šteje Cook (1992: 1–2) za sestavine konteksta, kamor spadajo naslednje: substanca, glasba in slike, objezikova sredstva, okoliščine, kotekst in intertekst.

[24] *Vidna pozornost* je seveda široka oznaka, zato tu ne mislimo na drastično benettonovsko – dejansko učinkovito, vendar ne oglaševanju namenjeno – objavljanje fotografij različne predmetnosti, npr. majice ubitega vojaka. Ne sama nase, na »svoje« oglasno besedilo opozarja slika, da jo po tem naziranju štejemo za pribesedilno prvino.

[25] To je ugotovitev iz sfere stilistike. Ne bi bilo dobro, ko bi jo proglasili za *navodilo*.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

Literatura

Agricola, E., 1976: Vom Text zum Thema. *Probleme der Textlinguistik*. Ur. F. Daneš in D. Viehwegwer. Studia Grammatica XI. Berlin. 15–27.

Beaugrande, Robert Alain, de, Dressler, Wolfgang Ulrich, Derganc, Aleksandra, Miklič, Tjaša, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.

Cook, Guy, [2]1994: *The Discourse of Advertising*. Routledge: London.

Daneš, František, 1968: Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a slovesnost 29*. 125–141.

Dippong, Horst, 1999/2000: Tehnika oziralne zveze in oziralni zaimki. *Jezik in slovstvo XLV*. Ljubljana. 265–276.

Dressler, Wolfgang, 1972: *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen.

Dular, Janez, Korošec, Tomo, 1985: *Slovenski jezik 3*. Maribor: Obzorja.

Gorjanc, Vojko, 1998a: *Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika*. Magistrsko delo: Ljubljana.

– – 1998b: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija XLVI /4*. Ljubljana. 367–388.

– – 1999: Kohezivni vzorec matematičnih besedil. *Slavistična revija XLVII/2*. Ljubljana. 139–159.

Harweg, Roland, [2]1972: *Pronomina und Textkonstitution*. München.

Hoffmannová, Jana, 1983: Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.

Hudej, Sonja, 1994: *Šolske ure besediloslovja: temeljni pojmi besediloslovja in jezikoslovne analize besedila*. Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport. Ljubljana: Zbirka Matura.

– – 1998: *Besediloslovni vidiki utemeljevanja, prepričevanja in pregovarjanja*. Doktorska disertacija. Ljubljana. 304 str.

– – 2002: Uspešnost uresničevanja tvorčevega namena v šestih besedilnih vrstah. *Slavistična revija 50/ 1*. Ljubljana. 61, 81.

Isenberg, Horst, 1974: *Texttheorie und Gegenstand der Grammatik*. Linguistische Studien. Reihe A, Arbeitsberichte 11. Berlin.

Kalin-Golob, Monika, 1998: Jezikovno-stilni razvoj v slovenskih poročevalnih besedilih do začetka 20. stoletja. Doktorska disertacija. Ljubljana. 306 str.

– – 2000: Razvoj sklicevalnih avtomatizmov v prvem slovenskem dneviku. *Slavistična revija 48/1*. Ljubljana. 1–26.

– – 2002: Začetki slovenskega poročevalstva: sklicevalni avtomatizmi glede na nezanesljivost o dogodku. Slavistična revija 50/3. Ljubljana. 295–317.

– – 2003: *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Založništvo Jutro.

Korošec, Tomo, 1976: Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila. Doktorska disertacija. Ljubljana. 650 str.

– – 1981: Besediloslovna vprašanja slovenščine. *XVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture.* Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 173–186.

Korošec, Tomo, Dular, Janez, 1985: *Slovenski jezik 4*. Maribor: Obzorja.

Korošec, Tomo, 1986: K besedilni soveznosti časopisnega sporočila. *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 49–59.

– – 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

– – 2004: Stilistika poročevalstva – španska vas. *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Znanstveni zbornik ob 40. obletnici študija novinarstva na Slovenskem. Ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

– – 2005: *Jezik in stil oglaševanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

Krajnc, Mira, 2004a: *Besediloslovne značilnosti pokrajinskega pogovornega jezika. Na gradivu mariborščine*. Magistrsko delo. Ljubljana.
– – 2004b: Besedilnoskladenjske značilnosti javne govorjene besede (Na gradivu mariborščine). *Slavistična revija 4*. Ljubljana. 475–498,
– – 2004c: Začetniki oziroma sredstva za vzpostavljanje in ohranjanje stika v komunikaciji. *Jezikoslovni zapiski 10/2*. Ljubljana: Založba ZRC. 121–136
– – 2005a: Poskus oblikovanja meril za tvorbo učinkovitega javnega govorjenega političnega besedila. *Slavistična revija 1*. Ljubljana. 27–47.
– – 2005b: *Besedilne značilnosti javna govorjene besede. Na gradivi sej mariborskega Mestnega sveta*. Maribor: Zora.
Pogorelec, Breda, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. Ur. Vidovič Muha, A. *Slovenski jezik v znanosti*. Filozofska fakulteta: Ljubljana. 11–22.
– – 1986a: Okvirna tipologija metafore v slovenski prozi 20. stoletja. *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 7–20.
– – 1997: Besediloslovni vidiki Cankarjeve proze. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave*. Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec – Ljubljana. Ur. Breda Pogorelec in sod. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
Sgall, Petr, 1973: K programu lingvistiky textu. *Slovo a slovesnost 24/1*. 39–43.
Toporišič, Jože, 1993: Pojmovanja in izrazje slovenskega besediloslovja (V priročnikih za /srednje/ šole). *XXIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 5–14.
– – 1995: Besedilna skladnja. *Slavistična revija 43/1*. Ljubljana. 13–23.
Verschueren, Jef, 2000: Razumeti pragmatiko. Ljubljana: Založba *cf.
Vidovič Muha, Ada: 1996: Določnost kot besedilna prvina v slovničnam opisu slovenskega jezika (Ob Kopitarjevi slovnici). *Kopitarjev zbornik*. Mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij do 1. julij 1994, Jernej Kopitar in njegova doba, Simpozij ob stopetdesetletnici njegove smrti. Ljubljana : Filozofska fakulteta. 115–129.
Zadravec-Pešec, Renata, 1994: *Pragmatično jezikoslovje*. Temeljni pojmi. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.
– – 2000: *Besedilotvorni vidiki navezovanja v slovenskih neumetnostnih besedilih*. Doktorska disertacija. Ljubljana. Ljubljana. 136 str.
Zorman, Marina, 2000: *O sinonimiji*. Ljubljana: Znanstveni inštituta Filozofska fakultete.

Summary

Up to the mid-1970s Slovenian linguistics stayed, as far as its approach to text was concerned – particularly in textbooks and language reference books – in the domain of traditional poetics and rhetoric, considering e.g. the horizontal division of texts (introduction – body – conclusion), rhetorical pre-textual stages, etc. Towards the end of the 1970s and the beginning of the 1980's the effects of European (Czech, German, and somewhat later English) text linguistics became more pronounced, but still limited to texts of certain functional types, e.g. newspaper reporting and technical texts. The approaches encompass cohesion and coherence relations, e.g. headline – text, cohesive (deictic, etc.) relations between units of headlines, typological features of text openings, coherence relations between elements of lower headline clusters, the typology of questions and their textuality in interview initiations, the typology of relations between two semiotic categories, viz. reportorial captions and the elements of photographs, etc. Varied and complex relations between text and picture (in the broadest sense, including animations), i.e. by-textuality, are dealt with on the basis of examples of advertising texts. All this is considered part of Slovenian stylistics.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_16.pdf | DOST. 29/01/26 16.21

A relatively independent theoretical approach to cohesion in (Slovenian reportorial) texts is the discussion on the formation of the so-called cohesive ties and cohesive strings together with the development of a set of rules, which would govern textual cohesion and proper relations between antecedents and anaphoras, either pronominal or morphemic.

Under the influence of the translation of *Introduction to Text Linguistics* (de Beaugrande and Dressler 1981) published in 1992, research in the field of text linguistics flourished considerably in the form of dissertations, individual papers, and monographs, e.g. on contextual synonymy, public spoken political discourse, and the like.